

Rekodifikácia súkromného práva

Odkaz: sfinga v novom Občianskom zákonníku?

Práznovský, T.*

PRÁZNOVSKÝ, T.: Odkaz: sfinga v novom Občianskom zákonníku? ** Právny obzor, 109, 2026, č. 2, s. 191 – 207. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2026.2.05>

Bequest: The Sphinx in the New Civil Code? The study critically evaluates the proposed introduction of the bequest (*legatum*) into the new Slovak Civil Code, which was submitted for public consultation in September 2025. The article aims to elucidate the dogmatic structure of the draft, which blends three historical models: the bequest by damnation (*legatum per damnationem*), the bequest by vindication (*legatum per vindicationem*), and the Roman *fideicommissum*. Using doctrinal legal analysis, the article first examines the internal coherence of the damnation model within the broader framework of the proposed Code. It then explores the functional role of the bequest in Slovak society, its relationship to the *modus*, and the permissible scope of objects. Further sections address legal and axiological challenges linked to substitute legatees and formal requirements. Findings indicate that the proposal diverges significantly from classical models: it prohibits bequeathing future or third-party property and restricts conditional bequests beyond the moment of delation. Furthermore, a bequest unregistered during creditor convocation, or one exceeding 25% of the net estate, becomes a natural obligation. These constraints risk undermining testamentary autonomy and complicating practical enforcement. The article concludes that, while the damnation model offers a more sophisticated approach to private autonomy, the current draft may render the bequest overly formalistic and inaccessible. Without targeted revisions, the “Slovak bequest” could fail its intended purpose and depart from historical and comparative traditions. The study advocates a more liberal and dogmatically consistent approach, stressing the need for judicial interpretation and legislative clarity to secure the bequest’s viability in Slovak private law.*

Key words: *legatum per damnationem*, *legatum per vindicationem*, obligation, recodification of private law in Slovakia, *modus*

Úvod

V septembri 2025 bol na pripomienkové konanie predložený návrh paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka (ďalej len „NOZ“).¹ V ňom obsiahnutú úpravu odkazu (lat. *legatum*) možno symbolicky prirovnať k sfinge. V gréckej mytológii kládla sfinga cestujúcim hádanku a prežil len ten, kto poznal správne „heslo“. Podobne aj nový

* Mgr. Timotej Práznovský, denný doktorand, Katedra historického práva a právnej metodológie TU v Trnave, email: timotej.praznovsky@gmail.com; timotej.praznovsky@truni.sk.

** Publikácia je výstupom grantového projektu VEGA č. 1/0012/23 s názvom Komparatívna analýza inštitútov dedičského práva ako možné východisko pre budúcu občianskoprávnú úpravu SR.

¹ V príspevku vychádzam zo znenia návrhu Občianskeho zákonníka, ktoré bolo predložené na pripomienkové konanie. [cit. 2025-12-22]. Dostupné na: <https://shorturl.at/d3Ulc>. Číslovanie paragrafov sa v tomto znení líši od pracovnej verzie návrhu z leta 2025.

návrh otvára cestu k využitiu odkazov iba tomu, kto vo svojom prejave vôle použije správne slovo „odkazovník“. V opačnom prípade nádej na platné zriadenie odkazu zaniká a dispozícia sa posúdi ako povolanie dediča (§ 2019 ods. 2 NOZ). Spredu sa mytologický tvor javí byť ženou, no pri podrobnejšom skúmaní sa odhalí telo leva a orlie krídla. Podobne aj úprava „slovenského odkazu“ spája celkovo až tri rozdielne historické koncepty. Inštitút vychádza primárne z modelu damnačného odkazu, ktorý možno vymáhať rovnakým spôsobom ako iné pohľadávky. Nemožnosť odkázať cudziu vec a previazanie vzniku pohľadávky s časom delácie však inštitút približujú aj k modelu vindikačného odkazu či k dedeniu. Nakoniec, dedičia síce nemusia trvať na konvokácii veriteľov (§ 2093 ods. 2 NOZ), no pokiaľ sa uskutoční, odkazovník má pre zachovanie vymožiteľnosti svojho nároku povinnosť pohľadávku včas prihlásiť. Neprihlásená pohľadávka (a podobne aj časť prihlásenej pohľadávky presahujúca hodnotu 25 percent čistej ceny dedičstva) nadobúda naturálny charakter (§ 2033 NOZ). Ten bol vlastný ranej forme rímskeho fideikomisu.²

Príspevok si kladie za cieľ dogmaticky objasniť naznačenú mnohotvárnosť navrhovanej úpravy. V prvých častiach zisťujem, do akej miery je návrh skutočne podobný rímskemu modelu damnačného odkazu. Zároveň analyzujem, nakoľko je zvolený prístup koherentný s ostatnou časťou návrhu zákona – a osobitne s modelom delácie, náukou o titule a móde či inštitútom podmienky. Ďalej sa zameriavam na funkciu odkazu v podmienkach slovenskej spoločnosti a na jeho vzťah k inštitútu príkazu (*modus*). Na tieto zistenia nadväzuje hľadanie odpovede na otázku, čo všetko môže byť v zmysle návrhu – a inšpiratívne aj podľa zahraničných právnych úprav – predmetom odkazu. Nakoniec sa pokúsim identifikovať a vyriešiť niektoré problémy spojené so subjektmi odkazu a formou jeho zriadenia. V závere formulujem možné riešenia, ktoré by bolo vhodné zvážiť, ak sa slovenský odkaz nemá stať „sfingou“, ktorej sa adresáti práva budú vyhýbať.

1. Damnačný odkaz v delačnom systéme

Podľa dôvodovej správy sa do slovenskej právnej úpravy navrhuje prijať inštitút damnačného odkazu. Tým sa chápe odkaz, na ktorého základe sú „*dedičia povinní previesť vlastníctvo k odkazu na odkazovníka d'alším scudzovacím úkonom*“. Odkazovníkovi tak nevzniká majetkové právo k predmetu odkazu, ale len právo požadovať jeho splnenie. Delačný systém však vedie k tomu, že pohľadávka sa nadobúda bezprostrednejšie než v systémoch založených na adicii. Klasická formula rímskeho damnačného odkazu bola previazaná s platnosťou testamentu a tradične znela: „*Môj dedič, buď zaviazaný dať / dať Titiovi to či ono*.“³ Formulácia viedla k tomu, že odkaz mal primárne splniť konkrétny

² S týmto inštitútom sa spája navrhovaný odkaz aj možnosť jeho zriadenia prostredníctvom „listiny o odkaze“ – teda v kodicile. V starovekom Ríme mohli byť odkazy zriadené v kodicile iba za predpokladu, že bol potvrdený testamentom. Naopak, bežne nimi boli zriaďované práve fideikomisy. Pozri PRÁZNOVSKÝ, T. K pôvodu kodicilov v rímskom práve – exegéza I. 2,25pr a PT. 2,25pr. In *Právnik*, roč. 164, č. 9, 2025, s. 822 – 841.

³ Porovnaj s G. 2,201.

dedič a predmetom damnačného odkazu mohla byť aj dedičova či cudzia vec. Pokiaľ testamentárny dedič nevykonal adíciu, mohol záväzok prirásť spolu s uvoľneným podielom k podielu iného dediča. Ak dedenie z testamentu nenastalo vôbec, odkaz zanikol.

Delačný systém, ktorý pri dedení zostane zachovaný (§ 1954 NOZ) a bude rozšírený aj na úpravu odkazu (§ 2024 ods. 1 NOZ), vedie k odlišnému riešeniu. Práva odkazovníka vznikajú nezávisle od delačného dôvodu, takže zaťažiť možno aj dedičov zo zákona. Odkazovník nadobudne pohľadávku ihneď v okamihu delácie a analogicky k úprave dedenia by mal spolu s ním nadobudnúť aj právo odkaz odmietnuť alebo právo zotrvať v pozícii veriteľa. Návrh vylučuje pripojenie akýchkoľvek podmienok s účinkami vznikajúcimi po okamihu delácie (§ 1960 NOZ). Nebude preto potrebné rozlišovať medzi okamihom vzniku čakaťského práva k odkazu (*dies cedens*) a okamihom nadobudnutia vlastného práva k odkazu (*dies veniens*).⁴ Pohľadávku však odkazovník nebude môcť vymôcť dovtedy, kým sa neskončí dedičské konanie, teda kým sa spätným účinkom neodurčí, kto si zachoval postavenie dediča a odkazovníkovho dlžníka. K tomuto okamihu sa prednastavuje aj splatnosť odkazu. Dedičia sa s odkazovníkom síce môžu dohodnúť aj na skoršej splatnosti odkazu, no platnosť takejto dohody bude v konečnom dôsledku definitívne potvrdená až vyporiadaním dedičstva. Konceptne možno teda povedať, že kým v rímskom práve vznikol záväzok z odkazu skôr ako následok súhlasu dediča s poručiteľovými požiadavkami, v zmysle návrhu vzniká odkaz skôr ako smrťou podmienený záväzok poručiteľa, ktorý sa cez univerzálne nástupníctvo prenáša na všetkých dedičov (§ 2025 NOZ).

2. Zvecnenie nárokov z damnačného odkazu?

Keďže navrhovaná úprava neumožňuje odkázať cudziu vec, bolo by vhodnejšie, ak by sa pri posudzovaní úpravy upustilo od striktné kategorického uvažovania založeného na dualizme damnačného a vindikačného odkazu. Legislatíve i budúcej judikatúre sa tým otvoria nové možnosti dopĺňania práva. Možno sa napríklad zamyslieť, či úprave odkazu za určitých okolností nepriznať aj „vecne“ (proti tretím) pôsobiace účinky.⁵ Odkázaný predmet sa môže napríklad nachádzať v držbe tretej osoby, ktorá nemá právny dôvod ponechať si ho. V zmysle návrhu by mal držbu znovu získať dedič a následne predmet splniť odkazovníkovi. Keďže plnenie bude stále možné, dedič sa môže dostať do omeškania. Odkazovník nemôže žalovať tretiu osobu, ale iba dediča. Ak sa dedičovi nepodariť vec získať a splniť, bude musieť poskytnúť náhradu škody. Dedič bude mať záujem previesť na odkazovníka vlastnícke právo surogátom tradície, a tak sa tejto zod-

⁴ Ako *dies veniens* býva niekedy v civilistike označovaný deň splatnosti odkazu. Tak napr. Christandl, G. § 684. In FENYVES, A. – KERSCHNER, F. – VONKILCH, A. (Hrsg.) *ABGB §§ 647 bis 755*. 3. Aufl. Wien : Verlag Österreich, 2021, s. 205 a nasl. Neexistuje však dôvod, prečo tieto dva termíny stotožňovať. Splatnosť je moderný a všeobecnejší pojem označujúci čas splnenia dlhu (§ 595 NOZ), pričom niekedy môže byť bez negatívnych následkov veriteľovi plnené aj pred časom splatnosti (§ 597 NOZ). Pred *dies veniens*, naopak, právo k odkazu ešte neexistovalo.

⁵ Ako vecne pôsobiaci odkaz býva tradične označovaný odkaz upravený v § 537 z. č. 141/1950 Zb. Porovnaj s BLÁŽKE, J. Odkaz v novom právu dedičskom. In *Právnik*, roč. 90, č. 4, 1951, s. 236.

povednosti zbaviť.⁶ Odkazovník však nemusí s touto formou prevodu vlastníckeho práva súhlasiť, keďže následne by musel odkaz od tretej osoby vymáhať sám. Pre dediča by bolo, naopak, logisticky pohodlnejšie zaobstarávať pre odkazovníka cudziu vec, než vymáhať vlastnú vec od tretej osoby. Radšej si preto obaja zvolia náhradu škody a vôľa poručiťľa zostane nevypočutá. Ak by sa v takýchto prípadoch umožnilo odkazovníkovi priamo vymáhať predmet, vyvážilo by sa „riziko plnenia“ v prospech dediča. Uvedené riešenie by bolo o to vhodnejšie, že návrh zákona umožňuje povolenie dediča ku konkrétnemu predmetu, pričom dedič ako vlastník vecne pôsobiaci nárok po potvrdení dedičstva mať bude a často ho získa iba preto, že poručiťľ omylom nepoužil príslušné slovo „odkazovník“ (§ 2019 ods. 2 NOZ).

K podobnej situácii môže dôjsť aj v dôsledku konania dediča. Návrh dedičovi zakazuje disponovať so zdedenou vecou bez súhlasu odkazovníka, dokým vec nie je vydaná odkazovníkovi (§ 2029 NOZ). Z textu nevyplýva, či by dispozícia porušujúca zákaz mala byť neplatná. Ak by zákaz pôsobil absolútne, dedič by si zachoval vlastnícke právo (bez platného titulu niet platného scudzenia), mal by vec požadovať späť a následne ju vydať odkazovníkovi. Vzhľadom na to, že v tomto prípade sám dedič porušil svoju povinnosť, je legitímne od neho tento postup požadovať. Ak by však zákaz scudzenia pôsobil iba relatívne, dispozícia by bola platná a odkazovníkovi by zostal iba nárok na náhradu škody. Osobitne v prípade individuálne určeného plnenia (napr. rodinného predmetu) táto možnosť odkazovníka neuspokojí.

Podľa § 47 NOZ je úkon neplatný, ak si to vyžaduje zmysel a účel zákona. Je zmyslom zákona priznať ochrannému zákazu scudzenia absolútny účinok? Dôvodová správa ponúka ako argumentačnú pomôcku kategórie spomenuté v 15:102 PECL (účel normy, okruh chránených osôb, závažnosť hrozacej sankcie, závažnosť porušenia povinnosti, úmyselnosť, miera súvislosti medzi úkonom a porušením). Ak má odkazovník splniť odkaz prevodom vlastníckeho práva a vždy za týmto účelom vlastnícke právo od dediča nadobudne, zdá sa, že účel normy absolútnym účinkom svedčí. V opačnom prípade by bola ohrozená aj vôľa poručiťľa, aj oprávnený záujem odkazovníka. Závažnosť následkov porušenia normy možno, osobitne pri odkaze individuálnej veci, pritom považovať za potenciálne veľkú. Výnimku by mohli tvoriť azda najmä niektoré prípady dobromyseľného scudzenia po potvrdení dedičstva súdom. Ak dedičia nebudú trvať na konvokácii, mal by zákaz scudzenia trvať až do premlčania pohľadávky, a to aj bez dedičovej znalosti o existencii odkazu. V prípade neprihlásenia pohľadávky do konvokácie by mal zákaz scudzenia zaniknúť spolu so znatúralnením pohľadávky, pretože premlčaním výrazne poklesne miera závažnosti porušenia povinnosti.

3. Damnačný odkaz v systéme *titulus* a *modus*

Paragraf 38 NOZ uvádza, že na prevod právneho predmetu sa vyžaduje záväzok, pričom v tomto prípade záväzok z odkazu pochádza z testamentu alebo kodicilu („listiny

⁶ § 1688 NOZ: „vlastnícke právo sa nadobúda prevzatím veci, ak dohoda alebo zákon neustanovuje inak“; § 2024 ods. 1 NOZ: „dedičia splnia odkaz tak, že na odkazovníka prevedú vlastnícke právo k veci“.

o odkaze“). Ak sa prevádzajú právne predmety podliehajúce registrácii, záväzok sa má uviesť v zmluve. Uvedené by *a contrario* nasvedčovalo tomu, že odkaz veci nepodliehajúcej registrácii bude možné plniť samotným odovzdaním *ex causa legati*. Diel o nadobúdaní vlastníckeho práva k veciam však neupravuje derivatívne nadobudnutie vlastníckeho práva iným spôsobom než na základe zmluvy (§ 1688 a § 1689 NOZ). Jedným z možných výkladov preto je, že strany musia vždy uzavrieť aspoň konkludentnú zmluvu.⁷ Takáto zmluva by však nemala byť vnímaná ako darovanie či novácia. Titulom prevodu by mal zostať odkaz. Platnosť zmluvy, otázka bezdôvodného obohatenia či dobromyseľnosť odkazovníka pre potreby prípadného vydržania by sa preto mali odvíjať od platnosti zriadenia odkazu.

Praktický význam bude mať zmluva najmä pri prevode registrovaných predmetoch plnenia, kde možno očakávať, že príslušné orgány budú trvať na jej priložení k návrhu. Jednotlivé strany sa v nej preto oprávnia podať návrh na vklad, čo je osobite významné v prípade, ak by bola pohľadávka už znaturálnená. Z teoretického hľadiska tiež odkazovník, často prvýkrát, vyjadrí vôľu prijať vlastníctvo (alebo majiteľstvo) odkázaného predmetu. Vyjadrenie vôle odkazovníka tak bude mať často zároveň aj účinky jednostranného prejavu vôle, ktorým sa vzdá práva odkaz odmietnuť a uplatní svoje právo zostať veriteľom. V prípade, ak sa dlhuje alternatívny odkaz, dôjde zároveň k predsolučnému dourčeniu predmetu plnenia, takže odkazovník by už nemal mať právo požadovať alternatívne plnenia.

Model damnačného odkazu síce poskytuje porúčiteľovým veriteľom silnejšie postavenie než vindikačný odkaz, no nechráni ich v každej situácii. Pokiaľ mali tretie osoby s porúčiteľom iba záväzkovoprávny vzťah (napríklad nájom odkázanej veci), odkazovník nie je z hľadiska teórie záväzkov povinný tento vzťah rešpektovať. Analogicky k zásade „*kúpa ruší nájom*“ (lat. *emptio tollit locatum*) možno hovoriť o zásade „*odkaz ruší nájom*“. Odkazovník totiž nadobúda majetok, no nie dlhy. Vzhľadom na neexistenciu obmedzeného vecného práva tretej osoby k odkazu by tak na odkazovníka malo prejsť iba nezaťažené vlastnícke právo. Záväzok z nájmu by mal zaťažovať dediča. Pozitívom novej úpravy však je, že tieto situácie konkludentne predpokladá v úprave nájmu (§ 1034 NOZ). V prípade zmeny vlastníka prenajatej veci, prechádzajú práva a povinnosti z pôvodného vlastníka (a prenajímateľa) na nového vlastníka. Úprava by sa mala zrejme analogicky uplatniť aj na prípady, ak bude vec vypožičaná či dočasne poskytnutá na základe inej zmluvy. Právnej istote by však prospelo, ak by úprava odkazov obsahovala odkaz na primerané uplatnenie daných noriem.

4. Podmienené odkazy

Rekodifikačný návrh neumožňuje pripojiť k zriadeniu odkazu podmienky, ktorých zavisnutie by trvalo aj po okamihu delácie. Je pravdou, že podmienky historicky výrazne

⁷ Otázka je sporná aj v českom práve, pozri HORÁK, O., ČERNOCH, R. K problematice nabytí odkazu (s dôrazom na odkaz jednotlivé veci nezapsané ve veřejném seznamu). In *Ad Notam*, roč. 26, č. 3, 2020, s. 3 – 8.

sťažovali dedičskoprávnu úpravu, čo však bolo najmä prípadom vindikačných odkazov, pretože dedičovi zakladali vo svojej podstate rezolutívne podmienené vlastnícke právo. Dedič mohol s predmetom odkazu disponovať, čo ohrozovalo práva tretích osôb, ktoré v zmysle zásady *nemo plus iuris* mohli nadobudnúť iba obmedzené vlastnícke právo. Tieto situácie mohli zároveň viesť k problému dvoch nadobúdacích titulov na strane odkazovníka, ak predmet odkazu získal od dediča odplatne už pred splnením podmienky. Keďže má však damnačný odkaz účinky iba v oblasti záväzkov, neexistujú reálne právne dôvody na vylúčenie možnosti spojiť s ním aspoň odkladaciu podmienku presahujúcu okamih delácie. V prípade, ak by odkazovník získal vec odplatne (na základe zmluvy) a zároveň lukratívne (*ex causa legati*), mal by sa problém vyriešiť prostredníctvom bezdôvodného obohatenia. Dôvod na trvalé ponechanie si obohatenia (typicky kúpnej ceny), vyplývajúci z prvého titulu, by totiž aspoň šťastí odpadol.

Pozornosť si zaslúžia aj podmienky, ktorých splnenie je overované k okamihu delácie. Tieto návrh pripúšťa, pokiaľ boli súčasťou právneho úkonu spísaného formou notárskej zápisnice (§ 1960 ods. 1 NOZ). Predložený návrh upustil od znenia, v ktorom sa počítalo s neplatnosťou dispozície založenej na mylnej pohnútke poručiťľa.⁸ Prikláňa sa tak k rímskoprávnej zásade „*falsa causa legatum non peremit*“ („*falošná pohnútka ne spôsobuje neplatnosť odkazu*“). Už rímske právo však umožňovalo učiniť pohnútku relevantnou, ak bola vyjadrená v podobe podmienky, napríklad slovami „*ak Titius obstará moje záležitosti, ...*“ (I. 2,20,31). Takýmto spôsobom bude môcť poručiťľ ešte počas svojho života vytvoriť predpoklady správy svojho majetku po svojej smrti, keďže povolenie dediča či odkazovníka bude môcť podmieniť napríklad uzatvorením zmluvy, v ktorej sa beneficiant zaviaže k určitému plneniu. Prostredníctvom takejto zmluvy by sa teoreticky mali dať obísť viaceré obmedzenia spojené s odkazmi či príkazmi.

5. Účel odkazu a príkaz (*modus*)

Účelom „slovenského odkazu“ je podľa dôvodovej správy „obdarovanie“ odkazovníka. Po vzore historických úprav je teda odkaz vnímaný ako lukratívna (bezodplatná) kauza nadobudnutia majetku, ktorá je odlišná od darovania.⁹ Ako taký má nájsť uplatnenie predovšetkým pri filantropických dispozíciách v prospech charitatívnych nadácií a náboženských spoločností, respektíve pri poskytovaní predmetov múzeám či

⁸ Takto napríklad § 1531 ČNOZ: „*Ak sa vôľa poručiťľa zakladá len na mylnej pohnútke, spôsobuje neplatnosť ustanovenia závetu, ktorého sa týka.*“

⁹ V tomto zmysle úprava nadväzuje na vnímanie odkazu, ktoré sa presadilo v byzantskom práve (Mod. D. 31,36; I. 2,20,1, PT. 2,20,1, B. 44,1,1): „*Odkaz je dar zanechaný zosnulým.*“ Podľa inej definície (Flor. D. 30,116pr.): „*Odkaz je umenšenie pozostalosti, ktorým poručiťľ chce, aby sa niečo z toho, čo má celé pripadnúť dedičovi, pridelo niekomu inému.*“ Význam odkazu v klasickom rímskom práve spočíval v skutočnosti, že – vychádzajúc zo zásady, ktorá vylučovala miešanie dedičských titulov (*nemo pro parte*) – nepripúšťalo ustanovenie dediča k určitej veci (*ex re certa*), a ani ustanovenie dediča s vylúčením určitej veci (*ex re certa excepta*). Vo východnom (grécko-egyptskom) provinčnom prostredí sa však takéto dedičské inštitúcie preukázateľne uskutočňovali. Pozri napríklad NOWAK, M. *Wills in the Roman Empire: A Documentary Approach*. Warszawa : University of Warsaw; Fundacja im. Rafała Taubenschlaga, 2015, s. 134 a nasl.

galériám, keď by od adresátov neprichádzalo do úvahy žiadať spoluzodpovednosť za pozostalostné dlhy.

Obľuba singulárnej sukcesie v dejinách i v zahraničnej praxi súvisí zrejme s tým, že veľká časť poručiteľov nevníma svoj majetok ako abstraktnú masu, ale skôr ako súbor jednotlivých predmetov. Ak však už poručiteľ disponuje konkrétnym predmetom, robí tak omnoho častejšie než pri univerzálnej sukcesii s konkrétnym úmyslom, respektíve účelom. Má preto zmysel tento účel chrániť poskytnutím právne vymáhateľného nároku, teda umožnením zriadenia odkazu s príkazom (lat. *legatum sub modo*).¹⁰ Uvedené by malo platiť o to viac, ak sa predmetom disponuje bez prenosu zodpovednosti za dlhy. Je preto trochu poľutovaniahodné, že podľa predstaveného návrhu možno príkaz (*modus*) uložiť iba dedičovi, ale nie odkazovníkovi. Pre poručiteľa môže mať napríklad význam, aby farnosť vykonávala v pravidelne sa opakujúcich intervaloch náboženské obrady v prospech poručiteľa či jeho rodiny.¹¹ Od múzea môže zase poručiteľ požadovať nescudzenie zverených umeleckých diel po určitý čas či splnenie špecifických požiadaviek uskladnenia a vystavenia diela (napríklad uvedenie poručiteľovho mena).

Inštitút príkazu sa v niektorých zahraničných právnych poriadkoch približuje k odkazom, osobitne, ak je osoba odkazovníka vyjadrená určito. V praxi preto dochádza aj k ich zámene či dogmatickému približovaniu. K reinterpretácii odkazu bude zrejme dochádzať aj v slovenskom prostredí. Rímske právo povoľovalo (a aj súčasné právne poriadky často umožňujú) zriadiť odkaz v prospech určitých subjektov či skupín osôb, ktoré síce nie sú určené individuálne, ale sú dourčiteľné na základe významu použitého výrazu. Príkladom môže byť odkaz „rodine“, „príbuzným“ či „chudobným“. Právne úpravy pomáhajú tieto výrazy interpretovať v prípade, ak vôľa nie je vyjadrená dostatočne určite, respektíve umožňujú dedičovi zvoliť si niekoho z danej skupiny osôb. Príkladom môže byť odkaz veci určenej na rozdelenie podľa § 651 ABGB (nem. *Verteilungsvermächtnis*), na ktorý ideovo najnovšie nadviazal § 1600 ČNOZ, v zmysle ktorého, ak vôľbu neurobil poručiteľ alebo dedič, má odkazovníkov určiť súd.

Je otázne, ako by si s opisovanými prípadmi poradila na základe navrhovanej úpravy slovenská prax. Domnievam sa, že nebudú pripustené pre nejednoznačné vymedzenie oprávnenej osoby. Podobné ciele by však mohli byť dosiahnuteľné prostredníctvom príkazu. Dôvodová správa síce tvrdí, že príkazom „*nemožno uložiť povinnosť poskytnúť vecné alebo finančné plnenie (dare), čo je hlavným rozdielom medzi odkazom a príkazom*“, no v skutočnosti bude konanie zaťaženej osoby pravidelne spočívať vo vynaložení určitých prostriedkov na splnenie príkazu. Príkazom by preto malo byť možné zaviaz-

¹⁰ Príkaz neodkladal účinky dispozície, ale nútil poručiteľa niečo konať. Pod hrozbou zamietnutia žaloby alebo poskytnutia prétorskej námietky zlého úmyslu, však odkazovník mohol byť prinútený poskytnúť záruku, že príkaz splní (Iav. D. 35,1,40,5). Epigrafické pamiatky nasvedčujú tomu, že poručiteľ mohol odkaz v prípade nesplnenia príkazu previesť na inú osobu. Pozri ALONSO, J. L., BABUSIAUX, U. II. Epigraphische Quellen (Inchriften auf Holz, Stein, Metall). In BABUSIAUX, U. et al. (Hrsg.) *Handbuch des Römischen Privatrechts*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2023, s. 310.

¹¹ Takéto dispozície pomerne podrobne upravuje aj úprava katolíckeho kánonického práva. Podľa kán. 1299 a nasl. CIC Katolícka cirkev rešpektuje občianske právo štátov.

zať určitú osobu napríklad k podporovaniu dobročinnnej či kultúrnej ustanovizne (napríklad podľa výberu zaťaženej osoby).¹²

V prípade nadmerného obťažovania dediča príkazom poskytuje návrh dedičovi procesnú ochranu (§ 2 046 ods. 2 NOZ) proti žalobe osoby oprávnenej požadovať splnenie príkazu. Prax bude musieť vyriešiť, aká vysoká bude môcť byť miera zaťaženia zaťaženej osoby. V prípade dedičstva by takýmto limitom mali byť (analogicky k § 2 033 ods. 2 NOZ) prinajmenšom požiadavky obrátenej falcidiánskej kvarty (t. j. dedičovi by mala byť poskytnutá ochrana, ak by príkaz zasahoval do tzv. falcidiánskej trištvrtiny). Ak by sa povolilo pripojiť príkaz aj k odkazom, limitom by mohla byť v krajnom prípade hodnota zvereného majetku – tak tomu bolo v prípade rímskych fideikomisov – I. 2,24,1). Inšpiráciu by však zákonodarca alebo judikatúra mohli nájsť aj v darovaní s príkazom, ktoré už návrh upravuje (§ 1 006 a nasl. NOZ).

6. Predmet odkazu

V súkromnom práve existujú oblasti, ktoré sú zo svojej podstaty charakteristické zvýšenou mierou kogentnosti a taxatívnosťou (napríklad vecné právo) a oblasti, ktoré sú zo svojej podstaty charakteristické autonómnosťou (záväzkové právo). Dedičské právo zvykne stáť kdesi na pomedzí, keďže je racionálne prijať kogentnú úpravu zákonného dedenia a liberálnu (autonómnejšiu) úpravu dispozícií s majetkom na základe úkonov *mortis causa*. Justinianske právo (I. 3,27,5) v tomto zmysle prirovnávalo záväzky z testamentu k zmluvným záväzkom (lat. *obligationes quasi ex contractu*), no nemohlo ich stotožniť, keďže chýbala „pravá“ dohoda strán. V talianskej civilistike z prelomu 19. a 20. storočia sa, naopak, často tvrdilo, že závet je vo svojej podstate právny úkon s kontraktúlnou štruktúrou, kde prijatie dedičstva dedičom znamená súhlas s navrhovanou štruktúrou.¹³ Hoci takéto tvrdenie dnes nemožno vnímať ako najvhodnejší opis závetu, upriamuje pozornosť na dve závažné otázky:

- 1) nakoľko kogentné budú ustanovenia upravujúce dispozície pre prípad smrti?
- 2) nakoľko možno – nielen majetkovo, ale aj „logisticky“ (zložitosťou plnenia) – zaťažiť dediča?

Článok 20 Ústavy SR, ktorý zaručuje právo na dedenie – a teda aj silnú súkromnoprávnú autonómiu – sa bude po novom určite vzťahovať aj na zriaďovanie iných úkonov *mortis causa*. Časť strohosť či nejednoznačnosť právnej úpravy by preto nemala bez primeraných dôvodov smerovať k obmedzeniu poručiťovho práva nakladať so svojím majetkom.¹⁴ Naopak, bude potrebné dôsledné rozlišovanie, ktoré ustanovenia treba vykladať prísne a ktoré dispozitívne. Niektoré ustanovenia sú zjavne kogentné. Návrh zá-

¹² Podľa poľského občianskeho zákonníka „Ak je príkaz vo verejnom záujme, môže vykonanie príkazu požadovať aj príslušný štátny orgán.“ (art. 985 KC).

¹³ MAZZAMUTO, P. *Il legato di contratto*. Torino : Giappichelli, 2018, s. 4 – 5.

¹⁴ V Rakúsku tak napríklad Zeiller síce súhlasil s tým, že by bolo vhodné odmietnuť odkaz cudzej veci, no podľa CHRISTANDL, G. § 662. In FENYVES, A., KERSCHNER, F., VONKILCH, A. (Hrsg.) *ABGB §§ 647 bis 755*, s. 151: „... aj on musel vziať na vedomie, že ide o pravidlo dispozitívneho práva, takže pri odlišnej vôli (závetu) musel byť odkaz na zaobstaranie cudzej veci pripustený.“

kona napríklad výslovne a taxatívne uvádza dôvody delácie (§1956 NOZ). Zjavne tiež nebude možné zriadiť vindikačný odkaz, keďže s ním zákon nepočíta a išlo by o zriadenie nového vecnoprávneho inštitútu. Rovnako nebude možné zriadiť pododkaz (nem. *Untervermächtnis*), pretože zákon je jednotný v tom, že dlh z odkazu vzniká iba dedičom. Na druhej strane, damnačný odkaz môže mať veľmi rôznorodý obsah, v podstate totožný s obsahom klasických zmluvných záväzkov. Hoci je predmet damnačného odkazu variabilný – často atypický a zákonom výslovne neupravený – štruktúra odkazu zostáva rovnaká. Voľba predmetu záväzku preto nemení typ odkazu. Čo teda môže byť v zmysle návrhu predmetom „slovenského odkazu“?

Úvodné ustanovenie úpravy odkazov (§ 2019 NOZ) spomína možnosť povolania odkazovníka k „určitej veci“ alebo „peniazom“. Neskôr sa k nim pridáva samostatne upravený odkaz služobnosti. Možno však v znení vidieť povolenie zriadiť iba odkazy s dvoma druhmi predmetov? V zákoníku z roku 1950 (§ 537) malo „*zanechanie peňažnej sumy alebo inej hnuiteľnej veci*“ definičný a oprávňovací charakter. Podobne starší rekodifikačný návrh z roku 2015 poskytuje úvodnú definíciu odkazu: „*Poručiteľ môže v závete ustanoviť aj odkazovníka k určitej sume peňazí, k určitej veci alebo určitému právu (odkaz)*“. Daný rozsah je však taký široký, že predmet odkazu v podstate nelimituje. Súčasný návrh nadväzuje na staršiu úpravu a návrhy, no zároveň sa od nich pri zohľadnení celého paragrafového znenia odlišuje.

Na konci časti o dedičskom práve, v § 2104 NOZ, sa nachádza výkladové pravidlo pojmu „vec“ pre potreby dedičského práva. Vecou sa majú rozumieť aj iné právne predmety. Podľa dôvodovej správy teda predmetom dedenia nie sú iba veci, ale aj živé zvieratá, pohľadávky, práva či iné majetkové hodnoty. Zmyslom tohto ustanovenia je azda umožniť formulovanie dedičskoprávnej úpravy v jazyku blízkom laickej verejnosti, bez inkorporovania zložitej terminológie. Na rozdiel od väčšiny zmlúv možno totiž predpokladať, že testamenty budú spisovať aj samotní občania, pričom právnické pojmy typu „predmet súkromnoprávneho vzťahu“ či „právny predmet“, ktoré navrhuje všeobecná časť návrhu, sú bežným adresátom práva pomerne vzdialené. Ak by sa však ustanovenie § 2 104 NOZ malo vzťahovať aj na výklad „veci“ v úvodnom ustanovení o odkaze, v podstate by sa tým nenápadne umožnilo veľmi široké chápanie damnačného odkazu. Odkázať by bolo možné aj pohľadávku vo všetkých jej podobách:

1) odkaz pohľadávky poručiteľa voči tretej osobe (lat. *legatum nominis*, nem. *Forderungsvermächtnis*),

2) odkaz vlastného dlhu za predpokladu, že zlepšuje postavenie odkazovníka ako veriteľa (lat. *legatum debiti*, nem. *Schuldvermächtnis*),

3) odpustenie dlhu odkazom (lat. *legatum liberationis*, nem. *Befreiungsvermächtnis*).

Odkaz pohľadávky umožňuje v niektorých právnych poriadkoch (napríklad v Taliansku) vzniknúť často dogmaticky pomerne zložitým, ale aj zaujímavým právnym konštruktom. Poručiteľ môže odkázať napríklad aj právo uzavrieť konkrétnu zmluvu s dedičom. Typicky ide o odkazy práva požadovať uzavretie kúpnej či nájomnej zmluvy, ale napríklad aj právo požadovať uzatvorenie pracovnej zmluvy či pôžičky. Predmetom takejto zmluvy môže byť – s určitými výnimkami – takmer akákoľvek obligácia vrátane

novácie. Poručiteľ ako veriteľ môže tiež vyjadriť svoj súhlas s tým, že odkazovník (ako jeho dlžník), môže svoj záväzok splniť poskytnutím inej než dlhovanej veci (lat. *datio in solutum testamentaria*).¹⁵ Postavenie odkazovníka v týchto prípadoch možno prirovnať k postaveniu oprávneného zo zmluvy o budúcej zmluve.

O tom, či má zákonodarcu úmysel povoliť takto zložené dispozície, možno pochybovať. Z hľadiska subjektívneho výkladu bolo (hoci nie dostatočne formulovanou) vôľou navrhovateľov navrhnúť skôr iba odkaz s taxatívnym výpočtom predmetov plnenia – a doktrínálne relatívne neškodnými variantmi, ako napríklad odkaz živého zvierat'a (teda v podstate najjednoduchší „kusový odkaz“ – nem. *Stückvermächtnis*) či odkaz peňažnej pohľadávky. Argument pre tento výklad možno vidieť v dôvodovej správe k definícii „veci“ v § 2104 NOZ, kde sa spomína iba „dedenie“, ktoré sa zrejme nemyslí v ústavnoprávnom zmysle. Odkazovník *nededí*. Ak sa pozrieme do celej úpravy odkazu a k dôvodovej správe k nej, nevidno v nich takmer žiadne pravidlá, ktoré by tieto situácie výslovne predpokladali. Napríklad odkaz veci sa má splniť „prevedením vlastníckeho práva“ a odkaz peňazí „zaplatením peňazí“ (§ 2024 NOZ). Napriek uvedenému však objektívny výkladový cieľ povoláva interpreta k širšiemu výkladu a možnosti analógie. Predostrieť možno tieto argumenty:

1) Z hľadiska systému práva, ak je odkaz koncipovaný ako záväzok, jeho obsah by mal byť v zásade dispozitívny. Navyše, zákaz odkazovať aspoň niektoré „práva“ by viedol k absurdným výsledkom. Poručiteľ by mohol odkázať listinnú akciu (vec), ale nie zaknihovanú pohľadávku (právo). Ak preto poručiteľ jasne prejaví, že chce niekomu zanechať atypickejšie právo, a predmet neprotirečí dobrým mravom či verejnému poriadku (čl. 2 NOZ), zložitost' obligácie či túžba nezaťažovať súdy tvorbou novej judikatúry, by nemali byť relevantné argumenty na ich obmedzenie. Uvedené by malo platiť o to viac, že právo pozná aj povolanie dediča ku konkrétnemu právnomu predmetu, ktorý v podstate limitovaný nie je (§ 1958 ods. 2 NOZ).

2) Terminologickú úzkosť úpravy odkazov možno prekonať analógiou. Napríklad princípy prevodu vlastníckeho práva (náuka o titule a móde, *nemo plus iuris*, ...) sa už i dnes analogicky uplatňujú aj pri prevode iných právnych predmetov, takže absencia osobitnej úpravy by nemala byť argumentom proti možnosti ich odkázania. Podobne termín „vydať odkaz“ nemožno vnímať úplne striktné. „Vydáva“ sa tradične aj bezdôvodné obohatenie, pričom predmetom bezdôvodného obohatenia môže byť aj pohľadávka.

3) Možnosti odkázať pohľadávku nasvedčuje aj § 2 031 NOZ, podľa ktorého odkaz „zahŕňa aj plody a úžitky odkázanej veci a úrok z odkázanej pohľadávky“, a znenie § 2 088 ods. 2 NOZ. To sa síce týka vyporiadania dedičstva súdom, no práve preto má spojenie „*hnuteľné veci a pohľadávky, ku ktorým poručiteľ povolal odkazovníka*“ pre otázku význam. Ak sa má totiž pohľadávka potvrdiť „*dedičom do spoluvlastníctva*“ (presnejšie skôr do spolumajiteľstva), nejde o dlh voči odkazovníkovi či peniaze, ale o pohľadávku voči tretej osobe, ktorá bola odkázaná a ktorá tvorí majetok dediča.

4) Paragraf 2 019 NOZ plní skôr vysvetľovaciu než definičnú funkciu. Umožňuje zriadiť odkaz k „určitej veci“ alebo „k peniazom“. Odlišenie vecí a peňazí môže znieť

¹⁵ Podrobne k tejto problematike pozri MAZZAMUTO, P. *Il legato di contratto*, s. 35.

trochu zavádzajúco, keďže aj peniaze sú vo svojej podstate vec, dokonca učebnicový vzor zastupiteľnej a spotrebiteľnej veci. Dôraz sa má preto zrejme klásť skôr na prívlastok „určitá“. Pojem „vec“ treba vnímať ako akýkoľvek právny predmet s výnimkou peňazí. Peniaze sú jediným predmetom, ktorý sa nemusí pre platné zriadenie odkazu nachádzať v čase smrti poručiteľa v dedičstve (2020 ods. 1 NOZ), a teda aj ktorý nemusí byť „určitý“. Akákoľvek iná odkázaná „vec“ musí byť „určitá“.

Aká miera špecifikácie bude teda v praxi potrebná? Norma zakladá požiadavku špecifikácie odkázaného predmetu a ustanovuje zákaz iného „generického odkazu“ (nem. *Gattungsvermächtnis*) než peňažného. Navrhované znenie tak umožňuje z nešpecifikovaných zameniteľných vecí odkázať iba peniaze, ale nie napríklad bližšie neidentifikovateľnú tonu pšenice či jeden kus automobilu, ak nebude identifikovateľný v rámci poručiteľovho majetku. Je otáznne, či bude prípustné odkázať povinnosť zaobstarať cudziu vec takéhoto druhu. Z celkového kontextu vyplýva, že skôr nie.

Aj zahraničné právne úpravy dnes často zakazujú odkaz cudzej veci, avšak ich cieľom nie je absolútne vylúčiť takéto dispozície. Ide skôr o snahu predísť situáciám, keď by poručiteľ odkázanú vec medzitým scudzil a dedič by bol povinný ju znovu nadobudnúť, hoci to nezodpovedalo skutočnej vôli poručiteľa. Tieto pravidlá teda predstavujú prednastavený spôsob interpretácie prípadov, v ktorých poručiteľ scudzením veci zamýšľal odvolať odkaz. Preto ak chce poručiteľ odkázať cudziu vec, kladú sa naňho väčšie požiadavky. Napríklad podľa § 2 169 BGB či § 662 ABGB musí poručiteľ (rozličnou intenzitou v závislosti od tej-ktorej úpravy) výslovne vyjadriť vôľu, že má byť cudzí predmet dedičom pre odkazovníka zaobstaraný (nem. *Verschaffungsvermächtnis*).

Odkaz zaobstarania cudzej veci pritom možno v praxi vyriešiť pomerne jednoducho. V prípade subjektívnej nemožnosti zaobstarania veci (typicky z dôvodu nesúhlasu jej vlastníka s predajom), býva dedič povinný splniť peniaze vo výške ceny odkázanej veci. V procesnej rovine bol takýto odkaz už v rímskom formulovom procese upravený zásadou peňažnej kondemnácie. Možno by stálo za zváženie, či by odkaz cudzej veci nemohol byť podmienkach slovenského práva posúdený ako alternatívny odkaz veci a jej trhovej ceny. Konverzia odkazu na peňažnú sumu je nakoniec navrhovaná v prípade odkazu veci, ktorá je v čase smrti poručiteľa súčasťou spoločného imania manželov. Namiesto veci sa odkazujú peniaze, ktorých výška zodpovedá podielu poručiteľa na veci po vyporiadaní spoločného imania. Podobné konverzie zákon pozná aj v iných súvislostiach (napríklad v prípade vecných bremien; § 1 812 NOZ). V zahraničných úpravách sa plnenie trhovej ceny tradične vníma iba ako subsidiárne, takže odkazovník nebýva oprávnený požadovať priamo cenu. Možno však uvažovať i tak, že aj v prípade, ak by sa v týchto prípadoch priznal iba peňažný nárok, väčšina dedičov by radšej poskytla riadne plnenie, než by viedla súdny spor o jej cenu.

Prípustný by mal byť „zmiešaný“, respektíve „nepravý generický odkaz“ (nem. *unechtes Gattungsvermächtnis*), ktorého podstatou je odovzdanie vecí určitého druhu z pozostalosti („*desat koni z pozostalosti*“ alebo „*jeden z mojich obrazov od Benku*“). Od týchto prípadov sa líši alternatívny odkaz (nem. *Wahlvermächtnis*, pr. „*odkazujem kone A a B, alebo kone B a C*“), ktorý upravuje aj návrh (§ 2 028 NOZ). Predmetom al-

ternatívneho odkazu je viacero druhových položiek, ktoré sa vo všeobecnosti neoznačujú ako rod (lat. *genus*). Alternatívny odkaz tak zakladá voliteľný (alternatívny) záväzok. Hoci zahraničné úpravy upravujú situácie odlišne (pretože možno odkázať aj cudziu vec), podľa návrhu by sa úprava alternatívneho odkazu mala pri nepravom generickom odkaze plne uplatniť.

Je otázne, či bude prípustný odkaz peňazí s uvedením iba zamýšľaného účelu (nem. *Zweckvermächtnis*, § 2 156 BGB), na ktorý bude dedič musieť vynaložiť toľko finančných prostriedkov, koľko si bude splnenie účelu vyžadovať. Príklad: poručiteľ nariadi, aby jeho dedičia zaplatili jeho vnučke toľko, koľko je potrebné na založenie vlastnej domácnosti. Takýto záväzok je zdanlivo neurčitý, no vzhľadom na princíp *favor testamenti* a vzhľadom na to, že odkaz peňazí (na rozdiel od odkazu „vecí“) nemusí byť „určitý“, by ho malo byť možné zachovať. Odkazovník by mal preukázať oprávnenosť požadovanej sumy, pričom súdne by mohol požadovať peniaze najviac do výšky 25 percent istej ceny dedičstva. Takýto „účelový odkaz“ by mal byť osobitne vhodný v prípade, ak sumu potrebnú na splnenie účelu nemožno stanoviť nominálnou hodnotou. Príkladom môžu byť dávky odkázaného výživného, ktoré si vyžadujú zvýšenie hodnoty v dôsledku inflácie.

Podobne by mal byť možný odkaz podielu na dedičstve (nem. *Quotenvermächtnis*), teda napríklad odkaz peňazí vo výške dosahujúcej 25 percent čistej ceny dedičstva. V starovekom Ríme býval takýto odkaz používaný aj ako nástroj na zadost'účinenie požiadavke poskytnúť neopomenuteľnému dedičovi povinný podiel. Riešenie je pre oprávneného k povinnému podielu v podstate ešte priaznivejšie než dedenie, pretože ho nezaťažuje dlhmi.

Rovnako by mal byť možný odkaz pohľadávky, pokiaľ bude dostatočne špecifikovaná. Odkaz pohľadávky by mal prekonávať niektoré obmedzenia vyplývajúce z nemožnosti odkazu cudzej veci. Osobitne možno spomenúť odkaz pohľadávky na vrátenie veci, ktorá bola prevedená v rámci zabezpečovacieho prevodu práva (§ 570 a nasl. NOZ). Druhým príkladom môže byť odkaz práva nadobudnúť vlastníctvo k veci kúpenej s výhradou vlastníckeho práva. Dedič by mal v takom prípade doplatiť kúpnu cenu a odkazovník nadobudnúť právo.

Spomínaný odkaz pohľadávky, ktorá má ešte len vzniknúť (napríklad práva uzavrieť s dedičom kúpnu zmluvu), je dogmaticky zložitý a v zahraničí býva vysvetľovaný rôznymi schémami, založenými na modifikovaní odkazu pohľadávky, pričom tieto nebudú vždy uplatniteľné v slovenskom práve. Dôvodmi budú napríklad iba obmedzená prípustnosť podmienok či nemožnosť zriadenia pododkazu (napríklad nováciou podmienený odkaz odpustenia dlhu).¹⁶ Najjednoduchšie vysvetlenie ponúka odkaz vlastného dlhu (*legatum debiti*), ktorý by zahŕňal novačný účinok. Skutočnosť, že poručiteľ môže odkázať iba „vec“, ktorá mu patrila v čase smrti, by sa, v prípade umožnenia takýchto odkazov, mala prejavovať v tom, že predmetom budúcej zmluvy by mohol byť iba predmet vo vlastníctve poručiteľa v čase jeho smrti. Dedič by tak vďaka uznaniu takéhoto predmetu odkazu dokonca získal, keďže by za predmet odkazu získal protihodnotu. Každopádne,

¹⁶ MAZZAMUTO, P. *Il legato di contratto*, s. 36.

ako bolo už spomenuté, poručiteľovi tiež nič nebráni v tom, aby podmienil povolanie dediča uzatvorením zmluvy (o budúcej zmluve) medzi ním a dedičom, prípadne zmluvy medzi dedičom a odkazovníkom.

Na dlhodobejšie poskytovanie plnení zrejme najvhodnejšie slúži odkaz vecného bremena, typicky požívacieho práva. Návrh výslovne upravuje iba odkaz práva služobnosti (§ 2 036 NOZ a nasl.) a nie je isté, či by analogicky bolo možné odkázať aj reálne bremeno. Znenie návrhu zároveň predpokladá skôr „logisticky jednoduchšie“ odkazy, ako napríklad odkaz práva doživotného užívania nehnuteľnosti. Nič by však nemalo brániť ani odkazu požívacieho práva (§ 1 787 NOZ a nasl.). Alternatívou k nemu by v niektorých prípadoch mohol byť záväzkovo pôsobiaci odkaz alimentácie, teda odkaz majetku splatný po častiach, ako napríklad: „... *dedič, poskytuj mojej dcére ako odkazovníčke každý mesiac 1 000 eur z môjho dedičstva, až dokým nedovrší 18. vek života*“. Ich výhodou oproti odkazu požívacieho práva je nezávislosť pohľadávky od faktorov spojených so slúžiacou vecou (napríklad množstva tohoročnej úrody). Takéto odkazy by sa okrem alimentácie mohli osobitne uplatniť pri odkazoch na zbožné účely (napr. „*v prospech odkazovníka, Farnosti svätého Michala, odkazujem poplatky za päť omší ročne počas desiatich rokov od mojej smrti*“). Okrem toho možno dôchodkový odkaz zriadiť napríklad aj na podporu cieľov právnickej osoby, alebo – naopak – ako spôsob vyplácania dávok právnickou osobou.

Z hľadiska predmetu odkazu možno nakoniec vyzdvihnúť kodifikovanie práva odkazovníka na surogát odkazu (§ 2 030 ods. 2 NOZ). Ak bola odkázaná vec po zriadení odkazu poškodená, odkaz sa týka aj pohľadávky na náhradu škody. Uvedené by sa malo vzťahovať nielen na nárok voči škodcovi, ale aj na poistné plnenie. Takáto situácia môže zároveň nastať aj pri spracovaní veci bez zavinenia poručiteľa. Ak by zmenu na odkázanej individualizovanej veci vykonal poručiteľ a vec by zmenila svoju podstatu, odkaz by mal zrejme zaniknúť. Ak by však zmenu nevykonal poručiteľ, ale tretia osoba, mohol by sa predmetom odkazu stať aspoň nárok poručiteľa voči tejto osobe.¹⁷

7. Prvpovolaný a náhradný odkazovník

K odkazu bude zrejme možné povolať tie subjekty, ktoré budú mať právo dediť (§ 1 955 NOZ). Nič by nemalo brániť tomu, aby boli k odkazu naraz povolané aj viaceré osoby. V rímskom práve mohlo k povolaniu odkazovníkov dôjsť spojené – *coniunctim* („*odkazujem Titiovi a Seiovi...*“) alebo oddelene – *disiunctim* („*pozemok odkazujem Seiovi ... a pozemok odkazujem Titiovi*“, respektíve slovami „*ten istý pozemok odkazujem Seiovi*“). Kým v prvom prípade nadobúdali odkazovníci príslušný spoluvlastnícky podiel, v druhom prípade musel dedič splniť jednému odkazovníkovi vec a druhému jej hodnotu. Pokiaľ sa jeden z odkazovníkov nedožil delácie, mal v prípade odkazu zriadeného *coniunctim* celý odkaz pripadnúť druhému odkazovníkovi. V prípade oddeleného

¹⁷ Podobné nároky priznávalo už uhorské právo. Pozri TELLER, M. 38. §. Hagymány. In SZLADITS, K. (szerk.) *Magyar magánjog*. Kötet. 6. Öröklési jog. Budapest : Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1939, s. 316.

odkazu jeden z odkazov zanikal (I. 2,20,8). Keďže návrh neumožňuje odkázať cudziu vec, respektíve odkázať povinnosť takúto vec zaobstarat', bude potrebné zodpovedať, ako takéto odkazy ovplyvní skutočnosť, že v majetku sa nenachádza dostatok odkázaných predmetov, teda napríklad dispozícia: „*Mojim bratom A a B, ako odkazovníkom, zanechávam každému po jednom bicykli z dvoch bicyklov, ktoré mám v garáži*“ – ak sa v majetku poručiťľa v čase jeho smrti nachádza presne jeden bicykel. Možno predpokladať, že prax sa uchýli k solidárnemu veriteľstvu odkazovníkov s následnou potrebou vyporiadania sa medzi sebou.

Návrh na rozdiel od dnes platnej právnej úpravy priamo reguluje aj všeobecnú dedičskú substitúciu. Táto úprava sa má uplatniť aj v prípade substitúcie odkazovníka (§ 2 018 NOZ). Náhradník sa povoláva pre prípad, že sa prvý povolaný nedožije delácie, ale aj pre prípad, že dedičstvo alebo odkaz odmietne (§ 2 014 NOZ). V prípade dedičskej substitúcie sa okruh oprávnených dedičov obligatórne určí v rámci konania o dedičstve. V prípade náhradníctva odkazovníkov však bude situácia zložitejšia a náhradníctvo sa spravidla uplatní iba v prípade, ak sa odkazovník nedožije delácie. Ak sa odkazovník delácie dožije a následne zomrie, získajú pohľadávku k odkazu jeho dedičia. Tí by mali mať prednosť i vtedy, ak bol povolaný náhradník.

Náhradný odkazovník sa k odkazu často nedostane ani v prípade, že odkazovník žiť bude a o odkaz nebude javiť záujem. Od odkazovníka sa totiž nevyžaduje žiaden prejav vôle, takže je otázne, kedy odkaz „chcieť nebude“. Ak by sa za okamih odmietnutia odkazu posúdilo napríklad jeho neprihlásenie v rámci konvokácie, pohľadávka náhradného odkazovníka by vznikla v okamihu, keď sa podľa návrhu premieňa na naturálnu (§ 2 033 NOZ). To by však náhradného odkazovníka neprímerane znevýhodnilo. Dostatočným prejavom odmietnutia odkazu by mohlo byť neodôvodnené odmietnutie prijať predmet odkazu. Dedič však plnenie pravidelne z vlastnej vôle ponúkať nebude. Odkazovník tak, pochopiteľne, môže odkaz odmietnuť, no zdá sa, že ho k tomu nič nenúti. Inšpiráciou by v tomto smere mohol byť art. 650 talianskeho Codice civile, v ktorého zmysle (hoci v trochu inom kontexte) môže každý, kto má o to oprávnený záujem, požiadať súd, aby odkazovníkovi stanovil lehotu, v ktorej má vyhlásiť, či uplatní právo odkaz odmietnuť. Po uplynutí lehoty by odkazovník stratil právo odkaz odmietnuť. Takáto úprava by mala osobitný význam aj v prípade, ak by sa umožnilo zaťažiť odkazovníka príkazom.

Napokon treba zvážiť, čo môže odkazovník svojou nečinnosťou sledovať. Odkaz totiž nemusí iba odmietnuť, ale môže sa ho – podobne, ako sa veriteľ vzdáva svojho dlhu – zdať v prospech dedičov. Tieto prípady možno prirovnať k situácii, ak by odkazovník nadobudol predmet odkazu a okamžite ho bezodplatne vrátil dedičovi. Záväzok tak v tomto prípade zaniká bez nastúpenia substitučného prípadu.

8. Forma zriadenia odkazu

V § 2 019 ods. 2 NOZ navrhuje rekodifikačná komisia prijať veľmi kreatívne legislatívne riešenie problematiky vzťahu vôle a jej prejavu. Platnosť odkazu má závisieť od použitia pojmu „odkazovník“. Ak poručiťľ nepoužije správne slovo, prezumuje sa, že

dispozícia predstavuje povolanie dediča. Navrhovatelia vychádzajú z empirického pozorovania, že dnešné testamenty často obsahujú formulácie typu „*odkazujem*“. Tento problém existuje aj v zahraničných úpravách a snahu o jeho riešenie treba privítať. Zvolená forma regulácie je však pomerne nešťastná. Slovenské právo by sa ňou vrátilo do čias najformálnejšieho starorímskeho práva, keď si zriadenie odkazu vyžadovalo použitie presne stanovených formulácií.¹⁸ Ustanovenie je o to problematickejšie, že odkaz môže byť zriadený aj v „listine o odkaze“ (§ 2 021 NOZ). Tú môže porúčiteľ napísať sám a kedykoľvek, napríklad ako list odkazovníkovi. Jednoduchá forma sukcesie k drobným majetkom sa tak v poňatí predstaveného návrhu mení na formálny inštitút prístupný iba tomu, kto pozná správne „heslo“. Vôľa zriadiť damnačný odkaz môže byť pritom ľahko vyjadrená i inými zrozumiteľnými spôsobmi. Postačovalo by napríklad v zákone formulovať požiadavku zrozumiteľného vyjadrenia buď 1) beneficentovho nezodpovedania za dlhy porúčiteľa, alebo 2) porúčiteľovej vôle zriadiť záväzok dediča. Príkladom môže byť použitie formulácie, ktorá vyjadruje povinnosť dediča niečo „*vydať*“, „*dať*“, „*odovzdať*“ či „*splniť*“. Rímskoprávna kazuistika v oblasti práva fideikomisov dosvedčuje existenciu veľkého množstva vhodných (či, naopak, nevhodných) formulácií na tento účel. Jediným väčším rizikom takýchto formulácií môže byť rozlíšenie, či ide v danom prípade o odkaz, príkaz alebo nezáväznú radu.

Domnievam sa, že ak sa navrhovaná úprava povolania odkazovníka prijme, v praxi bude potrebné uplatniť extenzívny, ústavno-konformný výklad, zohľadňujúci účel ustanovenia. Bol by vari neplatne zriadený odkaz, ak by porúčiteľ použil napríklad jazyk národnostnej menšiny? Zrejme nie. Bol by odkaz neplatný, ak by sa porúčiteľ dopustil gramatickej chyby či pojem vyjadril v dialekte? Pravdepodobne nie. A odtiaľ je už len krok k uznaniu iných foriem vyjadrenia vôle. Bol by odkaz neplatný aj vtedy, ak by niekto použil termín „*legatár*“ namiesto termínu „*odkazovník*“? Ak by sa pripustili takéto odchýlky, pravdepodobne by mali všeobecné výkladové pravidlá vôle porúčiteľa (§ 1 957 NOZ) a ústavná sloboda dediť, prevážiť aj v tých prípadoch, keď bude vôľa porúčiteľa vyjadrená dostatočne zrozumiteľne a bez pochybnosti.

Záver

Zahrnutie inštitútu odkazu do nového Občianskeho zákonníka predstavuje ambiciózny krok k rozšíreniu súkromnej autonómie, no navrhovaná podoba vykazuje viaceré dogmatické i praktické nedostatky. Hybridný model, ktorý kombinuje prvky damnačného odkazu, vindikačného odkazu a fideikomisu, môže byť prínosný, ak poskytne primeranú ochranu záujmom všetkých zainteresovaných osôb. Problém však nastáva, ak je cieľom hybridizácie zjednodušenie právnych vzťahov v spoločnosti. Dôvodom, prečo by jadro moderného odkazu malo vychádzať primárne z modelu damnačného odkazu, je, že

¹⁸ Nedávno sa objavili úvahy o návrate k tomuto riešeniu. Pozri MAUKŠ, D. Znovuzavedenie inštitútu odkazu do slovenského právneho poriadku v rámci rekodifikácie súkromného práva. In *Právny obzor*, roč. 108, č. 2, 2025, s. 203. V skutočnosti už klasické rímske právo upustilo od prísneho formalizmu a pripustilo vo formule zriadenia odkazu odchýlky (G. 2, 193). Celý formalizmus singulárnej sukcesie bol nakoniec prekonaný akceptovaním alternatívnej formy odkazov – fideikomisov.

iba ten umožňuje sofistikovanejšie dispozície založené na odkaze pohľadávky. Moderný odkaz neplní iba dispozičnú funkciu (ktorú v prípade solventného poručiteľa dobre naplňa aj dedenie), ale prináša aj dynamický a spoločenský rozmer. Možno ním napríklad zabezpečiť alimentáciu, bývanie, poskytnutie úveru či zabezpečiť realizáciu zbožných a filantropických cieľov. Práve tieto komplexné dispozície odôvodňujú zavedenie nového inštitútu do právneho poriadku, v ktorom už dnes dedenie umožňuje priradiť konkrétnu vec konkrétnej osobe.

Liberálne orientované právo odkazov je paralelou zmluvného práva v prostredí dedičského práva. Spolu s rôznymi modalitami však narastá aj potreba rozsiahlejšej úpravy. Tá nemusí byť natoľko kazuistická, ako napríklad úprava rímskych *Digesta* či rakúskeho ABGB, no mala by byť dostatočne zrozumiteľná a nevyvolávať elementárne otázky o predmete plnenia. Súčasný návrh upúšťa od mnohých tradičných prvkov damnačného odkazu, alebo ich aspoň zjednodušuje. Zreteľne sa to prejavuje v snahe zamedziť akýmkkoľvek súdnym sporom súvisiacim s odkazmi. Okrem toho, že tieto kreatívne riešenia narušajú dogmatické štruktúry modelu (v dôsledku čoho sa budúca prax vo veľkej miere nebude môcť opierať o zahraničnú či historickú judikatúru¹⁹), spôsobujú tiež, že: 1) zanikajú dôvody, pre ktoré by poručiteľ mohol chcieť odkaz zriadiť; 2) v mnohých prípadoch hrozí, že uplatnenie odkazu bude odmietnuté príliš ľahkovážne.

Ak má odkaz plniť svoju funkciu, bolo by vhodné: 1) zmierniť formálne požiadavky povolenia odkazovníka a uprednostniť výklad v súlade s vôľou poručiteľa; 2) jednoznačne formulovať možnosť zriadenia odkazu pohľadávky; 3) umožniť zriadenie príkazu aj na ťarchu odkazovníka; 4) zväziť pripustenie podmienených odkazov za predpokladu, že neohrozujú právnu istotu a 5) zväziť priznanie absolútnych účinkov niektorým aspektom spojeným s odkazmi. Ak sa súčasný návrh právnej úpravy odkazu aspoň v niektorých detailoch nezmení, hrozí, že sa do nového Občianskeho zákonníka dostane akási „sfinga“, ktorej sa adresáti práva budú vyhýbať.

Literatúra

- ALMÁSI, A. *Ungarisches Privatrecht*. Bd. 1. Berlin, Leipzig : Walter de Gruyter, 1924
- ALONSO, J. L., BABUSIAUX, U. II. Epigraphische Quellen (Inchriften auf Holz, Stein, Metall). In BABUSIAUX, U. et al. (Hrsg.) *Handbuch des Römischen Privatrechts*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2023, s. 276 – 317
- BLAŽKE, J. Odkaz v novom právu dedičskom. In *Právnik*, roč. 90, č. 4, 1951, s. 232 – 241
- Corpus iuris civilis*. Vol. 1. Institutiones, Digesta. Ed. stereotypa quinta. eds. P. Krueger, T. Mommsen. Berlin : Weidmann, 1889
- HORÁK, O., ČERNOCH, R. K problematice nabytí odkazu (s důrazem na odkaz jednotlivé věci nezapsané ve veřejném seznamu). In *Ad Notam*, roč. 26, č. 3, 2020, s. 3 – 8

¹⁹ Uhorská úprava poskytovala na mnohé otázky skôr nejednoznačné riešenie a možno ju rekonštruovať len náročne. Podľa WENZEL, G. *Magyar magánjog rendszere*. 2. kötet. 2. kiadás. Budapest : Athenaeum, 1874, s. 498: „V našom právnom poriadku neexistujú podrobné ustanovenia o odkaze.“ Podobne neskôr ALMÁSI, A. *Ungarisches Privatrecht*. Bd. 1. Berlin, Leipzig : Walter de Gruyter, 1924, s. 295 „v uhorskom súkromnom práve ani základné otázky práva odkazov – pokiaľ vieme – ešte neboli vôbec pramenným spôsobom nastolené, nieto vyriešené“

- CHRISTANDL, G. § 662 & § 684. In FENYVES, A., KERSCHNER, F., VONKILCH, A. (Hrsg.) *ABGB §§ 647 bis 755*. 3. Aufl. Wien : Verlag Österreich, 2021, s. 149 – 160; 249 – 258
- MAUKŠ, D. Znovuzavedenie inštitútu odkazu do slovenského právneho poriadku v rámci rekodifikácie súkromného práva. In *Právny obzor*, roč. 108, č. 2, 2025, s. 181 – 214
- MAZZAMUTO, P. *Il legato di contratto*. Torino : Giappichelli, 2018
- NOWAK, M. *Wills in the Roman Empire: A Documentary Approach*. Warszawa : University of Warsaw; Fundacja im. Rafała Taubenschlaga, 2015
- PRÁZNOVSKÝ, T. K pôvodu kodicilov v rímskom práve – exegéza I. 2,25pr a PT. 2,25pr. In *Právnik*, roč. 164, č. 9, 2025, s. 822 – 841
- TELLER, M. 38. §. Hagyomány. In SZLADITS, K. (szerk.) *Magyar magánjog*. Kötet. 6. Öröklési jog. Budapest : Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1939, s. 312 – 322
- WENZEL, G. *Magyar magánjog rendszere*. 2. kötet. 2. kiadás. Budapest : Athenaeum, 1874